

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

МОВИ Й КУЛЬТУРИ: МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ
(Пам'яті Омеляна Пріщака)

Київ

Видавничий дім
«Києво-Могилянська академія»
2015

ЗМІСТ

I. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА	.....	5
Валявко І. Омелян Пріцак та Дмитро Чижевський: до історії написання спогадів	5	
Гусейнов Г.-Р. А.-К. Киабары (кабары) документов іудейской (хазарской) общини Києва в контексте их лингвоэтногенеза и взаимоотношений с древними и раннесредневековыми тюркскими народами северо-восточного Кавказа	16	
Дріявка Ю. П., Олешко М. С. Культура галицько-волинської держави як черговий етап генези українського суспільства	25	
Крупник Л. О. Роль Заходу у формуванні нонконформістської культури на теренах УРСР у 50–70-ті роки ХХ ст.	34	
Отрощенко В. В. Концепція харизматичних кланів О. Пріцака: проблема витоків	42	
Перетокін А. Г. Західний вектор економічної політики царського уряду в Наддніпрянській Україні (друга половина XIX – початок ХХ ст.)	51	
Пилипчук Я. В. Слов'яни у Даشت-і Кипчак	59	
Потульницький В. А. До історії заснування Омеляном Пріцаком кафедри історіософії у Київському університеті	68	
Потульницький Г. В. Матеріали з історії українсько-французьких відносин XVIII століття в особовому архіві Омеляна Пріцака	74	
Пріцак Л. Д. Історіографія основних міжнародних договорів Богдана Хмельницького 1648–1657 рр.	80	
Резаненко В. Ф. Конфуціянські засади соціалізму з китайською специфікою (中国特色社会主义道路)	114	
Спигелазова І. В. Балтский психоз: эсхатологический миф в действии	118	
Ціватий В. Г. Інституції, традиції та дипломатична місія української мови: культурна дипломатія України в дії	129	

11. Миронов Б. Н. Социальная история России периода индустриализации (XVIII – начало XX в.) / Б. Н. Миронов. – Т. 1. – В 2 т. – [Звіт, № 1]. – СПб: «Дмитрий Буланин», 2003. – 548 с.
12. Морозов О. В. Митна система Російської імперії в землях Українських губерніях XVIII – початок ХХ ст.: Монографія / О. В. Морозов. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2011. – 312 с.
13. Несторенко О. О. Розвиток промисловості на Україні / О. О. Несторенко. – Ч. 1. – К.: Наук. думка, 1959. – 496 с.; Ч. 2. – К.: Наук. думка, 1962. – 576 с.
14. Тиме И. А. Иностранные капиталы / И. А. Тиме // ГЗЛ. – 1899. – № 3. – С. 3663.
15. Тиме И. А. Современное положение нашего южного горнозаводского дела, его светлые и темные стороны / И. А. Тиме // ГЗЛ. – 1898. – № 18. – С. 3483–3486.
16. Турченко Ф. Г. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція / Ф. Г. Турченко. – К.: Генеза, 2003. – 304 с.
17. Шляхов О. Б. Україна на шляху до індустриального суспільства (друга половина XIX – початок ХХ ст.): моногр. / О. Б. Шляхов. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.

A. Perekopin (Dnipropetrovsk, Ukraine)

WESTERN VECTOR OF ECONOMIC POLICY OF TSARIST GOVERNMENT IN NADDNIPRIANSKA UKRAINE (SECOND HALF OF 19th – BEGINNING OF 20th CENTURY)

The Western vector of the economic policy of the tsarist government of the Russian empire directed to the involving of the foreign investments for the development of the mining-metallurgical industry of Naddnipryanshchyna (the Dnieper region of Ukraine) during the second half of the XIX – the beginning of the XX century has been analyzed. The main directions of the tsarist government activity to support foreign joint-stock companies and the reflections of these directions in branch press have been characterized.

Keywords: the western vector, economic policy, tsarist government, mining-metallurgical industry, Naddnipryanshchyna (the Dnieper region of Ukraine), foreign investments, foreign joint-stock companies, branch press.

Пилипчук Я. В.
(Київ, Україна)

СЛОВ'ЯНИ У ДАШТ-І КИПЧАК

Стаття присвячена питанню взаємовідносин словян та тюрків у Дашт-і Кипчак. Бродники, котрі були політнічним населенням степів, здебільшого були союзниками кипчаків. Тільки у 1222–1223 рр. вони воювали проти кипчаків. Берладники були слов'янами і федератами Візантійської імперії у Подунав'ї, проте могли укладати з кипчаками співзгодичні союзи. Галицькі вигонці були слов'янами, населяли Середню Наадністрянщину та були союзниками кипчаків.

Ключові слова: кипчаки, Дашт-і Кипчак, слов'яни, бродники, берладники, галицькі вигонці.

Одним з найцікавіших питань історії кипчаків є їх взаємовідносини зі слов'янами. Проте у цій студії будуть досліджені не відносини між Руссю та кипчаками, кипчаками та Другим Болгарським Царством, а відносини між кипчаками та слов'янським населенням степів. У джерелах вони згадані під різними назвами – галицькі вигонці, тавросяфи з Вордони, берладники, бродники. Не можна сказати, що ця проблема зовсім не вивчалась. Так, питанню Берладі як політичного утворення у Карпато-Дунайському регіоні присвячені дослідження Р. Рабіновича та Л. Войтовича [21; 5]. Бродників на Дунай досліджував М. Котляр. Питанню етнічної належності бродників присвячували свої роботи О. Бубенок та О. Пріцак, котрі вважали бродників та деремелу іраномовним населенням степів [13; 20; 1]. У працях румунського дослідника В. Сіннея бродники розглядалися як тюрки [28; 29]. Завданням нашої роботи є з'ясувати, якими були відносини між кипчаками та слов'янами у степах.

Слов'янське населення у Дашт-і Кипчак фіксувалось не часто. Найбільш відомою постаттю в історії цього населення був колишній князь Іван Ростиславич за прізвиськом Берладник у 1159–1160 рр. У 1190 р. Нікіта Хоніат згадував про тавросяфів із бродів. Вони разом із волохами та кипчаками прийшли на допомогу Асенідам. Про них були згадки і в латинських документах. Під час присутності у Трансильванії тевтонських лицарів у 1222 р. згадувалось, що угорський король дарував тевтонцям

території від сніжних гір до Дунаю та землі бродників. Під час існування Куманської єпископії католицька церква планувала поширити свою діяльність на територію бродників. При цьому необхідно зауважити, що у 1227 р. сюди був призначений єпископом Роберт з Естергома. Стосовно наміру хрестити бродників, то, ймовірно, йшлося про їх навернення у католицтво. Грамоти про це датовані 1227 та 1231 рр. Земля кипчаків (Куманія) та земля бродників межували між собою. Бродиня згадувалась як країна, що підпала під владу монголів. Цікаво, що у латинських джерелах бродники постають як сусіди кипчаків. При цьому про конфлікти між ними не повідомлено ні разу. На жаль, не збереглося жодного імені вождів дунайських бродників. Проте місцеве осіле населення відігравало активну роль у політиці регіону. У хроніці Георгія Акрополіта вказано, що Іван Асень II втік у землю русинів і повернувся з неї з військом. П. Павлов припускає, що цей Асенід здобув престол за допомогою військ із бродників та кипчаків. В. Пащуто зіставив руських втікачів Георгія Акрополіта з галицькими вигонцями [20, с. 196; 17; 1, с. 134; 6, с. 195–196, 199; 25, с. 40–42; 18, с. 577; 21; 7, с. 524–526; 3, с. 381, 384; 29, с. 146, 159; 28, с. 49–50, 107; 26, с. 115, 126].

Наявні матеріали візантійських, папських та угорських джерел дозволяють стверджувати, що у Подунав'ї бродники підтримували союзні відносини з кипчаками. В угорських та папських документах кипчаки та бродники завжди фігурують разом. Та й візантійський хроніст не розглядає їх як ворогів кипчаків. Місцем зосередження бродників мала бути дельта Дунаю, а також придунайські (Романів торг, Яський торг, Малий Галич, або Галац) міста на нижніх течіях Прута, Дністра та Дунаю. Комунікаційною лінією, яка з'єднувала окремі общини бродників, були річки. Стосовно ж грамоти Івана Берладника 1134 р., то вона без сумніву була підробкою. Берладського князівства не існувало, а Берладь була означенням території позакнязівським контролем. Вплив влади Ярослава Осмомисла міг сягати Нижнього Дунаю, але сама територія знаходилась поза межами його князівства, і самого виступу Івана Берладника було достатньо, щоб похитнути його владу не те що у Подунав'ї, а в Галицькому Пониззі [5, с. 3–16].

Галицькі вигонці згадані в літописах єдиний раз – під 1224 р. (у реальності 1223 р.) у Галицько-Волинському літописі. Їхні вожді названі поіменно – Юрій Домамерич та Держикрай Володиславич. Ці вожді високо оцінили військові якості монголів. Можливо припустити, що ці

галицькі вигонці могли бути найманими вояками у кипчаків і могли відчути на собі силу монголів у 1222 р., щоб скласти об'єктивне уявлення про силу нового ворога. На думку А. Юсуповича, у 1223 р. галицькі вигонці прийшли з Дністра на Дніпро. М. Котляр вважає, що бродники прийшли з Дунаю на Дніпро. На думку Р. Рабіновича, з галицькими вигонцями можна ототожнити археологічні пам'ятки у районі центральної частини Надпруття та Наддністрянщини. Відносини галицьких вигонців з кипчаками могли бути дружніми, втім не виключені і конфлікти, хоча про це і немає даних у джерелах. На прикладі берладників можна сказати, що конфлікти могли мати місце [9, с. 742; 26, с. 116–120; 21].

Стосовно берладників, то ми маємо принаймні кілька згадок про них. Перша згадка датується 1159 р., коли Івана Ростиславича за прізвиськом Берладник розшукував Ярослав Осмомисл. Князь-вигнанець пограбував два судна на Дунаї і завдав збитків галицьким риболовам. Базувався він у дунайських містах і власне туди до нього прийшли кипчаки та берладники. Міщани Кучелмина зраділи берладникам і впустили їх у місто. Під час здобуття Ушиці на бік Івана Ростиславича перейшли міщани та селяни. Військо Ярослава Осмомисла при спробі зайняти Ушицю наразилося на сильний спротив. До Івана Берладника втікли селяни, кипчацький хан Башкорд забажав їх видачі як здобичі (для того щоб продати їх як рабів), але князь-вигнанець відмовився це зробити. У відповідь на це кипчаки штурмували Ушицю, але не здобули місто. Це свідчить на користь того, що берладники являли собою потужну силу, раз вони змогли відбити напад кипчацького хана. Під 1160 р. згадано, що берладники здобули місто Олешня, яке було одним із ключових населених пунктів на торговому шляху з «варяг у греки». Для того щоб поновити стабільну торгівлю, було відправлено флотилію під керівництвом Юрія Несторовича та Якуна, яка наздогнала та перемогла берладників під Дшіном (Вічіною). Під 1162 р. у Іпатіївському літописі вказано, що Іван Берладник загинув у засланні у Солуні (Фессалоніках). Під 1174 р. один із Рюриковичів словесно послав іншого у Берладь, тобто натякав, що на Русі для нього місця немає, а Берладь вважалась землею розбійників [9, с. 495–497, 505, 519; 7, с. 518–520; 14, с. 144–149; 29, с. 131–132; 28, с. 97, 105; 21].

На нашу думку, логічним є припущення Р. Рабіновича про те, що Берладь мала знаходитись на Нижньому Дунаї у Добруджі. Зважаючи на те, що ромей приймали багатьох русинських вигнанців у фемі Парістрон-

Парадунавон, логічно припустити, що Іван Берладник був лише одним з багатьох русинських мігрантів. Іоанн Кіннам згадував про таврскіфів Василька (син Юрія Довгорукого) та Володислава, які отримали землі у Подунав'ї. До того тут отримали землі мігранти з Русі – князі–вигнанці з династії Всеславичів. Цікаво, що свідчення про якихось скіфів є у Михайла Атталоти та Анни Комніни. При цьому Анна Комніна розповідала про те, що ці скіфи займалися землеробством. Варто зауважити, що один із правителів прилуцьких земель у другій половині XI ст. мав слов'янське ім'я Сеслав (можливо, Всеслав). Перебування Івана Ростиславича на цих територіях і згадка про Вічину, як про місце перемоги військ князя Юрія Несторовича та Якуна над берладниками, підтверджує гіпотезу Р. Рабіновича про локалізацію Берладі у Добруджі. З цим же узгоджується дані про смерть Івана Ростиславича від ромеїв. Цей князь дестабілізував ситуацію на Нижньому Дунаї і міг серйозно заважати торгівлі. Стосовно ж берладників, то це населення могло складатись зі слов'янських емігрантів, котрі мігрували у цей регіон у XI–XII ст. Візантійська імперія могла їх розселити у Подунав'ї як федератів проти нападів кипчаків. Те, що кипчаки не змогли здобути Ушицю, вказує на досвідченість берладників у військовій справі [21; 12, Книга 6, Параграф 14].

Набагато важча ситуація стосовно бродників у Поволжі та на Донщині. Під 1147 р. вони згадувались у Іпатіївському літописі поряд із кипчаками як союзники Святославу Ольговичу. Під 1216 р. у Сузdalському літописі за Академічним списком вказано, що бродники прийшли на допомогу володимиро-суздальським князям. Свідчення про бродників під 1223 р. є у Сузdalському літописі за Академічним списком та у молодшому зведенні Новгородського першого літопису. У Сузdalському літописі згадані загадкові старі бродники та їхній вождь Плоскин. Згадано було, що вони християни і Плоскин при клятві ціливав хрест Мстиславу Київському. У Новгородському літописі згадані просто бродники з воєводою Плоскинею. У «Юань-ші» згадані загадкові раби кипчаків, які видали монголам сина Юрія Кончаковича. Бродники Донщини мали знаходитись на боці кипчаків до 1222 р. Монгольське вторгнення мало змінити ситуацію на території Донщини. Логічно припустити, що місцеві бродники були на стороні тих, у кого була сила [1, с. 133; 9, с. 342; 15, с. 494, 508; 16, с. 266–267; 22, с. 500; 7, с. 516–517; 14, с. 148–149; 3, с. 383; 29, с. 150; 26, с. 125].

У літописах що берладники, що галицькі вигонці згадуються тільки у зв'язку з якими-сь подіями на Русі. О. Пріщак локацізував дунайські міста у районі Яського торгу, Романового торгу та Малого Галича (Галаца). Дослідник вважав, що Деремела у «Слові про полк Ігоревий» це й були бродники. Бродників дослідник вважав мешканцями територій поблизу бродів. Він вважав їх іраномовними. О. Бубенок розвинув цю ідею і вважав, що слово деремела мало потрапити у «Слово про полк Ігоревий» через київських. Самих деремела-бродників вважав частиною бургаського населення Донщини та Поволжя. Це цілком закономірно, зважаючи на відсутність слов'ян на Волзі, де домінувало бургаське населення. Східна частина бродників мала бути іраномовною. На Донщині ситуація була складнішою, оскільки в районі Червленого Яру мешкали слов'яни, проте нижче знову-таки домінували іраномовні донські алани. В районі середньої та нижньої течії Дону слов'ян не було. О. Бубенок пропонує визнати бродників осілим іраномовним населенням західноєвразійських степів [20, с. 196–198; 1, с. 136–137; 23; 3, с. 387–390; 26, с. 125].

Єдиним контраргументом проти цього є свідчення Вільгельма Рубрука, який згадував про русинів на Дону [11, с. 109–110]. Проте ці свідчення стосуються золотоординського часу. Варто зауважити, що багато слов'янського населення протягом 1237–1240 рр. було захоплено монголами та союзними їм кипчаками у степ. Для Донщини можна припустити домінування іранського компонента при незначній участі слов'ян. Серед цих небагатьох слов'ян і мав бути Плоскин. Православне християнство бродників не може свідчити про їх етнічність, оскільки окрім русинів християнами також були донські та кавказькі алани. Факторія алани-християн була присутня на городищі Бабин Бугор у Поволжі та у місті Суммеркент у Саксені [11, с. 185; 2, с. 48].

Стосовно бродників у Подунав'ї, то загалом слов'янський елемент мав бути у цьому регіоні більш значним, про що свідчить принаймні присутність у регіоні галицьких вигонців. Стосовно ж етнічної принадлежності бродників важко дати однозначну відповідь. Швидше за все, це було поліетнічне населення. Проте у дослідників були різні припущення. М. Котляр вважав бродників східними слов'янами [14]. З цією точкою зору згодні В. Пашуто, В. Ляскоронський, М. Грушевський, Л. Войтович. В. Шушарін стверджував, що бродники та берладники – це група населення, етнічну належність якої складно ідентифікувати, проте відзначав присутність у Карпатсько-Дунайських землях східних слов'ян.

При цьому В. Пашуто вважав бродників нашадками слов'янського племені предеценті. В. Василевський вважав бродників нашадками германців герулів. Германське населення мешкало у Трансильванії ще у IX ст. Це були гепіди, проте вони були асимільовані місцевим романським населенням. Герули ж мігрували до Скандинавії після поразки, якої вони зазнали від лангобардів у VI ст. Вони повернулись у Данію по течіях Дунаю та Ельби, зустрівши по шляху склавинів, що освоювали ці території. Германська гіпотеза малоймовірна, як і теза про романське походження бродників, висунута Д. Ончулом, В. Могоньєю та А. Болдуром. Виникла ця теорія внаслідок помилки при публікації угорських грамот у збірнику, присвяченому історії Румунії [18, с. 577; 24, с. 170–173; 21, 5, с. 3–16; 3, с. 385; 29, с. 160].

В. Мавродін, С. Плетньова, А. Козловський вважали бродників полієтнічним населенням. О. Бубенок вважає галицьких вигонців слов'янами. Р. Рабінович локалізовував Берладь у гирлі Дунаю та висловився проти того щоб ототожнювати бродників з якими-сь етносами. Дослідник вважав найбільш аргументованою гіпотезу про слов'янську ідентичність бродників, проте вважав можливими і гіпотези про їх аланське чи германське походження. На думку Р. Рабіновича, берладників та галицьких вигонців можна вважати слов'янами. В. Спіней вважав бродників напівосілими чи кочовими тюрками. При цьому він порівнює їх з «Чорними Клобуками» і вважає саму назву «бронники» перекладом якогось тюркського етноніма. Однак ця версія не має під собою достатніх підстав, оскільки серед «Чорних Клобуків» літописці згадували їхні складові частини – торків, берендей, печенігів. Стосовно бродників у літописців немає подібної інформації [21; 3, с. 385–386, 399; 29, с. 159–161].

Цікавою є згадка про русинів у оді Хагані Ширвані ширваншаху Ахсітану. Там згадувалось про те, що русини та хозари воювали проти ширваншаха. Ізраїльський дослідник А. Поляк пов'язував цей похід з галицькими вигонцями і навіть вибудував концепцію про Хозарську Русь на Нижній Волзі. Проте така реконструкція не відповідає історичним реаліям. Також неймовірним нам відається припущення Г. Вернадського про те, що Всеволод III «Велике Гніздо» здійснив кампанію у Ширвані. Підстави для цього твердження, м'яко кажучи, слабкі, тобто ода ширваншаху Хагані Ширвані та «Слово про полк Ігоревий». Для цього треба було подолати бар'єр у вигляді волзьких булгар та саксинів. Про

русинів немає згадки у грузинській хроніці «Історія та похвала вінценосців», де вказано лише, що ширваншахи турбували дербентські козари, а не русини. При цьому від цих хозар грузини звільнili північну частину Ширвану. Про це Хагані Ширвані промовчав. Укладач оди просто звеличив свого правителя, який насправді не був видатним полководцем [19, с. 44–47; 8, с. 524–530; 10, Глава VIII; 4, с. 243]. Історія з русинами на Каспії у XII ст. є вигадкою поета і не має під собою жодних реальних підстав.

Отже, можна зробити такі висновки: слов'янами можна назвати галицьких вигонців та берладників. Берладники були федератами Візантійської імперії у Добруджі та охороняли кордони ромейів від нападів кочівників. Бродники у Карпато-Дунайському регіоні були союзниками кипчаків і, очевидно, залежали від них. Серед бродників Подунав'я мав бути помітний слов'янський компонент, хоча й участь інших етнічних компонентів не виключається. Серед бродників Донщини мав домінувати іранський компонент із незначною участю слов'янського компонента. Донські бродники були лояльні кипчакам, проте під час походу Субедея-багатура та Джебе-нойона вони перейшли на бік монголів. Вони були лояльні будь-якій пануючій силі у західноєвразійських степах. Похід русів на Каспій у 1174 р. є історичним фантомом, який створив поет Хагані Ширвані.

Список літератури

1. Бубенок О. Б. Яси и бродники в степях Восточной Европы (VI – начало XIII в.). – К.: Логос, 1997. – 224 с.
2. Бубенок О. Б. Аланы-асы в Золотой Орде (XIII–XIV вв.). – К.: Истина, 2004. – 324 с.
3. Бубенок О. Б. Від Аттіли до Чингіз-хана. Алани і тюркомовніnomadi Євразії. – Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2012. – 508 с.
4. Вернадский Г. В. Киевская Русь. – Тв.–М.: ЛЕАН-АГРАФ, 1999. – 448 с.
5. Войтович Л. В. Галицьке князівство на Нижньому Дунаї // Галич та Галицька земля в державотворчих процесах України. Матеріали міжнародної наукової конференції. Галич, 11–12 жовтня 2008 р. – Галич, 2008. – С. 3–18.

6. Галубовский П. В. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. Монография – К.: Унів. типография, 1884. – 254 с.
7. Грушевський М. С. Історія України-Русі. – К.: Наук. думка, 1992. – Т. 2. – 640 с.
8. Дорн Б. А. Каспий. О походах древних русских на Табаристан, с дополнительными сведениями о других набегах их на прибрежья Каспийского моря. – СПб., 1875. – 781 с.
9. Ипатьевская летопись / Воспроизведение текста издания 1908 г. // Полное собрание русских летописей. – М.: Восточная литература, 1962. – Т. 2. – XVI, 938, 87, IV с.
10. История и восхваление венценосцев / Пер. и ред. Кекелидзе К. С. – Тбилиси: Академия наук ГрузССР, 1954. – 112 с. (Серия «Восточная литература») [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus15/Istor_vencenoscev/frametext1.htm. – Название с экрана.
11. Джованни де Плано Карпини. История монголов. Вильгельм де Рубрук. Путешествие в Восточные страны / Пер. с лат. А. И. Малеина. Ред., вступит. ст. и примеч. Н. П. Шастиной. – М.: Гос. изд-во географ. лит-ры, 1957. – 270 с.
12. Комнина А. Алексиада / Пер., вступит. статья, комм. Я. Н. Любарского. – М.: Наука, 1965. – 688 с. Веб-сайт Alanica [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.alanica.ru/library/Komn/text.htm>. – Название с экрана.
13. Котляр М. Ф. Хто були бродники? // Український історичний журнал. – № 5 (98). – К.: Інститут історії АН УРСР, 1969. – С. 95–101.
14. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К.: Альтернатива, 1998. – 336 с.
15. Лаврентьевская и Сузdalская летопись по Академическому списку / Под. ред. акад. Е. Ф. Карского. Воспроизведение текста изд. 1926–1928 гг.; АН СССР, Ин-т Истории // Полное собрание русских летописей. – М.: Восточная литература, 1962. – Т. I–VIII. – 578 с.
16. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. и предисл. А. Н. Насонова. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 640 с.
17. Павлов П. Бунтари и авантюристы в средневековной България. – Велико Търново: Абагар, 2000. Електронний варіант книги на сайті веб-видавництва Litternet. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litternet.bg/publish13/p_pavlov/buntari/. – Назва з экрану.
18. Пашуто В. Т. Половецкое епископство // Пашуто В. Т. Русь. Прибалтика. Папство. Избранные статьи. – М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2011. – С. 573–581.
19. Поляк А. Н. Новые арабские материалы позднего средневековья о Восточной и Центральной Европе // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. – М.: Наука, 1964. – С. 29–59.
20. Пріцак О. Коли і ким було написано «Слово о полку Ігоревім». – К.: Обереги, 2008. – 360 с.
21. Рабинович Р. А. Берладники, бродники, галицкие выгонцы // Тельнов Н., Степанов В., Руссов Н., Рабинович Р. ...И разошлись славяне по земле. – Кишинев: Высшая Антропологическая Школа, 2002. Електронний варіант розділу з книги на: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parasota.narod.ru/articles/rabinovich_berladniki.htm. – Назва з экрана.
22. Храпачевский Р. П. Военная держава Чингисхана. – М.: ООО Изд-во Аст: ОЛО ВЗОИ, 2004. – 557 [3] с.
23. Шепников А. А. Червленый Яр. Исследование по истории и географии Среднего Подонья XIV–XVII вв. – Л.: Наука ЛО, 1987. – 139, [3] с. Веб-публикація з веб-сайту «Gumilevica» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kulichki.com/~gumilev/SAA/index.html>. – Назва з экрана.
24. Шушарин В. П. Этническая история Восточного Прикарпатья IX–XII вв. // Становление раннефеодальных славянских государств. Материалы научной сессии польских и советских историков. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 166–179.
25. Шушарин В. П. Свидетельства письменных памятников королевства Венгрии об этническом составе населения Восточного Прикарпатья // История СССР. – М.: Институт истории Академии наук СССР, 1978. – № 2. – С. 38–53.
26. Юсупович А. Галицкие выгнанцы или выгонцы? // Rossica Antiqua. – 6. – СПб.: Исторический факультет СПБГУ, 2012. – С. 114–133.
27. Brandt T. The Heruls. 2013. Веб-сторінка датського видавництва «Gedevasesens Forlag» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gedevasesen.dk/heruls.pdf>. – Назва з экрану.
28. Spinei V. Moldavia in the 11th–14th Centuries. – Bucharest: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1986. – 277 p.

29. Spinei V. The Romanians and the Turkic nomads North of Danube Delta from tenth to the Mid-Thirteenth Century. – Leiden-Boston: Brill, 2009. – XVII, 545 p.

Ya. Pylypchuk (Kyiv, Ukraine)

SLAVS IN DASHT-I QIPCHAQ

This paper is dedicated to the question of relations Slavs and Turks in the Dasht-i-Qipchaq. Brodniks were allies of Qipchaqs. Brodniks were multi-ethnic population of the steppes. They fought against the Qipchaqs only in 1222–1223. Berladniks were Slavs and federates the Byzantine Empire in the Lower Danube region, but can create short-term alliances with the Qipchaqs. Galytski Vygonksi were Slavs, inhabited Central Dniester region and were allies of Qipchaqs.

Keywords: Qipchaqs, Dasht-i Qipchaq, Slavs, Brodniks, Berladniks, Galytski Vygonksi.

Потульницький В. А.
(Київ, Україна)

ДО ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ОМЕЛЯНОМ ПРИЦАКОМ КАФЕДРИ ІСТОРІОСОФІЇ У КІЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У 1992 РОЦІ

Автор відтворює історію заснування Омеляном Прицаком кафедри історіософії в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка в 1992 році. У статті досліджуються особливості заснування кафедри як першої та одної кафедри історіософії, що існувала на пострадянському просторі. Також дані відповіді на питання: 1) чому саме Київський університет виник і залишився головним центром подальшого розвитку історіософських ідей? 2) яким чином співробітники Київського університету, очолювані деканом історичного факультету, професором Анатолієм Слюсаренком та ректором університету академіком Володимиром Скопенком, з одного боку, і Омелян Прицак, як

представник західної науки, – з іншого, співпрацювали у процесі заснування кафедри історіософії.

Ключові слова: Омелян Прицак, Київський державний університет, історичний факультет, кафедра історіософії.

Омелян Прицак уперше завідав до історичного факультету Київського університету після 50-річної перерви ще у радянський час – у січні 1990 року [10, с. 1]. Коли професор майже через два роки – восени 1991 року приїхав в Україну на стале проживання, він не залишив ідеї створення на істфакі кафедри історіософії. 31 грудня 1991 року Омелян Прицак був прийнятий на роботу на філологічний факультет Київського університету на посаду академіка цього ж факультету, відвоювавши певний плацдарм (належність до вузу), для запланованого ним наступу на історичний факультет з метою заснувати кафедру [1, с. 70–71]. Протягом семестру – з вересня 1991 р. по лютий 1992 р. – велися перемовини між О. Прицаком, з одного боку, та представниками історичного факультету, очолюваними деканом проф. А. Г. Слюсаренком, щодо можливості створення окремої кафедри історіософії. Радянські українські вчені намагались ввести курс історіософії до низки предметів, які читалися по кафедрі історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін. Професор Прицак, натомість, наполягав на необхідності створення окремої кафедри історіософії, беручи до уваги міркування, що розчинення історіософії як науки серед інших дисциплін історичного циклу знищити її значення, як дисципліни, покликаної озброїти радянських істориків комплексом західних методологій, замість «єдино вірного марксо-ленінського вчення». З цього приводу О. Прицак згодом зазначав: «...тут (у СРСР. – В. П.) не було нормальної історії, а була ідеологія, поміщана з так званим патріотизмом. Багато з тих стереотипів, з якими я зустрічався на кожному кроці, не мають жодного відношення до науки історії» [9, с. 71].

Друге розходження між Омеляном Прицаком та радянськими істориками в контексті питання створення кафедри полягало у відмінному розумінні ролі і значення кафедри взагалі, та завдань і функцій завідувача кафедри, зокрема. Гарвардський науковець ставив мету створити кафедру за західними стандартами, де професор є творчою людиною, яка, за його словами, «продукує наукові праці». На відміну від цього бачення, головним завданням радянського науковця було, як це склалося в